

Gabriela
Adameșteanu

ANII ROMANTICI

amintiri, gânduri

Ediția a II-a, cu mici completări,
dosar de presă și index de nume

POLIROM
2024

Cuprins

<i>Privește înapoi fără mânie</i>	7
---	---

Partea întâi

America, America

1. O invitație inoportună	17
2. Solidarități provizorii.....	24
3. Nostalgia.....	27
4. Absolventă în anii liberalizării.....	31
5. Repartiții în 1965.....	34
6. Drumul, pe dibuite.....	41
7. Mentorii.....	44
8. Publicul occidental al scriitorului estic.....	52
9. Erori	56
10. Cimitire ale elefanților	60
11. Curajul autorului <i>versus</i> curajul editorului	64
12. Facerea lumii editoriale	75
13. Două vieți în două lumi.....	78
14. La război ca la război	82
15. Iowa City, locul unde nu se întâmplă nimic.....	89
16. Studentă târzie <i>versus</i> prozator începător	93
17. Obsesia jurnalisticii, obsesia politicii.....	97
18. Disidență <i>versus</i> rezistență prin cultură	101
19. International Writing Program și scriitorii români	103
20. Boicotul cultural.....	107
21. Cenaclul Flacăra s-a născut în Iowa City	110
22. Mercenari și agenți CIA.....	114
23. Generații literare.....	120
24. Obsesia exilului	124

25. Identități multiple.....	128
26. <i>Portretul lui M.</i>	131
27. Mentalitatea de ostateci	134
28. Imposibila întoarcere	138
29. O carte, nu un autor.....	143
30. Rezidențe literare	149
31. Povestea unui interviu	157
32. Prea tânăr sau prea bătrân	162
33. Totul despre revoluție	170
34. Lumile alternative	178
35. Impactul cu Occidentul.....	191
36. Ipoteze.....	195
37. „Numai prin și pentru Eliade am aflat câte ceva despre România“	202
38. Despărțiri provizorii	212

Partea a doua

Întâmplarea care devine destin

39. Timpul fracturilor	223
40. GDS între legende și proiecte.....	226
41. Început de lume	234
42. Un certificat de naștere cam arogant	239
43. O vedetă a liberalizării	249
44. Primul maniheism.....	253
45. De la realismul socialist la Proust	259
46. Destine de cărți, destine de oameni	263
47. Unde este dans astă-seară?	266
48. Frații Adameșteni	268
49. Linia gorjeană	272
50. Destine de femei	275
51. Povestea numelui.....	280
52. O familie pacifistă	283
53. Modelul.....	286
54. Destinul unui chirurg	292
55. <i>Rebranding</i>	301
56. Accidentul.....	312

57. Cele trei avertismente	316
58. De la Cimitirul Săracilor la spital.....	321
59. Medic iresponsabil, pacient iresponsabil.....	326
60. Tratamentul	328
61. Scenarii, curiozități, indiscreții.....	330
62. Instinctul scrisului.....	334
63. Tragediile uitate ale <i>anilor romantici</i>	338
64. CADA	341
65. Silviu Brucan la GDS.....	346
66. Terapii de masă	355
67. Nu <i>perestroika!</i>	360
68. Suedia, 13-15 iunie 1990.....	366
69. Utopiile <i>anilor romantici</i>	370
70. Plasa de susținere.....	378
71. Roma, 21 mai 1991.....	384
72. „Cauza“ înaintea prieteniei.....	388
73. Presentimentul.....	403
<i>Dosar de presă</i>	407
<i>Index de nume proprii</i>	419

„N-a fost atât de plină de secret operația de vreme ce se știe. Acum se spune că și corespondenții *Pravda* erau în așteptare de zece zile. Eu trag concluzia că n-a fost o revoluție...”

„În primele luni ale anului trecut am trăit ca atâta altă lume cu impresia că Televiziunea noastră «cea bună» s-a stricat după două săptămâni. Mai târziu, m-am gândit că se poate ca totul să fi început chiar cu prima imagine“, mi-am mărturisit deruta.

În ciuda entuziasmului de atunci, în fiecare săptămână, șocată de tot ce mai intervenea nou, modificam, în mintea mea, tabloul evenimentelor și portretele oamenilor cu vizibilitate publică în decembrie 1989.

„Numai că acest scenariu fusese studiat foarte bine. S-a spus că a fost cea mai reușită și spectaculoasă operație KGB, după retragerea armatelor din Afganistan. Evident, KGB are o tradiție destul de serioasă de succese, mai ales în străinătate...“, a continuat Culianu.

Și imediat mi-a desfășurat în fața ochilor, mie, care mă uitam la computerele din birourile universității din Iowa City ca mâța în calendar, o imagine science fiction.

„Probabil că, la un moment dat, KGB, lucrând pe supracomputere (sunt niște mașini care costă zeci de milioane de dolari și pot să-ți facă un model al lumii pentru câteva zeci de ani sau chiar mai mult), în timpul lui Andropov, a văzut că modelul nu mai ducea nicăieri. Și atunci și-au dat seama că, fără a trece la o economie de piață, pierderile vor fi mai mari decât câștigul. Ei au dărâmat Zidul, ei au început, evident, toate mișcările în țările-satelit.“

Culianu vedea nu doar dinamica ființei, ci și mișcările politice dirijate și anticipate prin computere. Puterea, manipularea prin ideologii, era una din temeile studiilor sale.

„Totuși, lumea a ieșit spontan în stradă. Și aceasta este și teza României Mari: că nu a existat o revoluție“, am replicat, încercând să-i contracarez teoria care mătura dintr-odată mitologia revoluției – noua mea religie, în locul literaturii.

„Nu știu care sunt concluziile pe care le trage România Mare. Eu trag concluzia că România Mare există tocmai pentru că nu a fost o revoluție. Dacă ar fi fost o revoluție, România Mare n-ar fi existat. Sigur că lumea a ieșit în stradă, numai că și asta era prevăzut în scenariu. Cred că, din punctul de vedere al desfășurării scenariului, a fost o mare reușită. Dar, cum pe urmă corespondenții occidentali au început să sesizeze incongruențele, începând de la victimele care nu erau victime, ci erau cadavre de la morgă și...”

„Dar au murit peste o mie de oameni!”

Mă mai indignează și azi, darămite atunci, referirea occidentalilor la morții scoși din morgă și arătați drept victimele revoluției. Existase, într-adevăr, acea manipulare, dar de ce uitau victimele adevărate?

„Da, dar cum au murit unii este foarte curios. Deși Securitatea se dăduse de partea Guvernului provizoriu, autobuze de Securitate erau trimise în sprijinul armatei, armata deschidea focul și tot autobuzul cădea. Din câte am înțeles, foarte multe dintre victime erau sau inutile, sau gândite diabolic – ca să creeze sânge. Este planul cel mai teribil care se putea studia și duce la îndeplinire.”

Nu mai întâlnisem o critică a Securității și a KGB atât de radicală și atât de articulată, nici o mai nemiloasă distrugere a iluziilor mele politice din romanticii ani '90. Dar nu cumva asistam la o altă mitologie, mai sofisticată doar ca decor? Nu-mi juca feste imaginația unui scriitor, pentru că, așa cum va spune, puțin mai departe, în interviu, „toți suntem scriitori, incluzându-l și pe Einstein printre noi”?

„Dar de ce trebuia făcut cu atâta sânge?”

Unul din sloganurile anti-Iliescu de atunci era: „Păcat! Păcat de sângele vărsat!”. Culianu a găsit însă explicația. Și ea, din păcate, mi se pare valabilă.

„Nu știu. O fi specificul național. Dacă dictatura lui Ceaușescu formează specificul național, atunci ceva sânge sigur că era necesar.”

Nu pot să spun că îl ascultam neîncrezătoare. Nu pot spune nici că atunci m-a convins de altceva decât de originalitatea frapantă a minții lui.

„Sunt puțin jignită când pui totul pe seama KGB. Cum, Securitatea română nu putea organiza și singură totul?“, am tot încercat să rezist.

„Prostia Securității române este epocală, de o profunzime nemaivăzută.“

Dacă asasinarea lui, până la ora aceasta o crimă perfectă, a fost pusă la cale de acel „cabinet al morții“ despre care vorbește Tereza Culianu, replica lui Culianu este, privită în perspectivă, suficientă. În privința prostiei Securității, cred că s-a înșelat.

„De ce trebuia o revoluție atât de spectaculoasă, când în toate celelalte țări din Est nu a existat niciun mort?“, am insistat, formulându-mi propriile îndoieli.

„Eu nu știu acum câte victime erau prevăzute, dar cred că o anume vărsare de sânge era prevăzută. Dacă nu aveai sânge, trebuia să-l faci să curgă. Doar celelalte țări din Est n-au avut un Ceaușescu. «Luxul» acesta numai românii și l-au permis.“

Avea răspuns la toate. Și răspunsurile, ipotezele lui pot fi cântărite și astăzi, când „adevărul din decembrie“ își pierde zilnic din interes, dar semnele de întrebare asupra evenimentelor se păstrează. Aceleași...

„Cât a putut fi de mare puterea reală a lui Ceaușescu dacă, într-o singură zi, dintr-un dictator puternic a ajuns un autostopist?“

„Asta tocmai arată că întreaga Securitate l-a lăsat baltă. El se ducea în redutele lui, la Târgoviște, și acolo găsea armata instalată, dar nimeni nu-l primea.“

Chiar în acea lună, decembrie, a anului 1990, Culianu avea să-și închidă rubrica intitulată „Scoptophilia“ din *Lumea liberă românească*, din cauza virulentelor reacții, inclusiv amenințări pe care le primise. Scrisese deja acolo că „revoluția“ din decembrie

'89 fusese masca sângeroasă a unei lovituri de stat puse la cale de KGB, ajutată de o „gherilă urbană“.

Când a apărut, în 2003, antologia lui Sorin Antohi *Ioan Petru Culianu. Omul și opera* și am citit aceste lucruri, povestite de Tereza Culianu, m-am gândit la ciudatul Dan Iosif, consilierul președintelui Iliescu. Gherilă urbană.

„Doar n-o să-mi spui că KGB este și în Vatra Românească.“

„Pentru Vatra Românească ajunge Securitatea. KGB-ul are acum alte lucruri de făcut, pentru că totul merge ca pe roate în România. Afară de economie. Dar ea nu merge nici în Uniunea Sovietică. Ungaria, folosită de Andropov pentru a testa trecerea la economia de piață, l-a determinat să lase cu limbă de moarte KGB-ului să continue pe acest drum. Crezi că Gorbaciov are atâta greutate personală? Nici gând. Știm cu toții că un șef de stat e o marionetă.“

„Și Ceaușescu a fost o marionetă?“

Eu nu aveam, în acel moment, atât de clar ca azi felul în care a fost abandonat Ceaușescu. Și totuși, de ce a curs atâta sânge în decembrie 1989?

Culianu publicase deja de câteva luni, din martie 1989, strania nuvelă-parabolă „L'intervento degli zorabi în Jormaniania“ („Intervenția zorabilor în Jormaniania“), în *La Collezione di Smeraldi*, și ne oferise amândurora, și mie, și lui Mircea Cărtărescu, cartea apărută la editura Jaca Book din Milano, în colecția „Jaca Letteraria“, alături de Eliade (cu *Nuntă în cer*, *Noaptea la Serampore*, *Noaptea de Sânziene*, *Domnișoara Cristina*), dar și de Ramuz, Miłosz, Lagerkvist, Steinbeck.

În 1990 (a povestit sora lui, Tereza), Culianu vorbise despre previziunile sale logice cu privire la sfârșitul lui Ceaușescu și al regimului comunist din România, exemplificând cu această proză, *Intervenția zorabilor în Jormaniania*, a cărei primă versiune fusese lucrată prin 1983-1984. Este vorba despre o țară, Jormaniania, în care personajele au nume care se termină în *-an* (așa cum vor fi numele unora dintre personajele „revoluției“ române – Brucan,

Voican, Roman). În nuvelă există un dictator, Gologan, care seamănă izbitor cu Ceaușescu și care va fi omorât în anul 1989. Sunt și alte previziuni, de pildă data primelor alegeri libere în Jormania (țară care seamănă izbitor cu România) este 1996.

Dar cea mai frapantă previziune este felul în care sângeroasele schimbări istorice din Jormania sunt făcute de imensul Impero Maculista (puternica Rusie este evident modelul), nu atât prin intervenții armate, cât prin manipulări complicate.

„Ceaușescu a convenit la un moment dat tuturor. Și probabil de aceea a și fost răbdat atâta vreme. Și de unii, și de alții“, mi-a răspuns...

I-am sesizat distanța față de Occidentul pe care îl idealizam și am reacționat pe loc.

„Te referi la occidentali? De ce le convenea Ceaușescu occidentalilor?“

„Sunt subtilități pe care eu, neavând de-a face cu politica, nu le știu. Dar pot să-mi dau cu presupusul. Într-o vreme lungă era intermediar în problema Orientului Mijlociu. România a fost locul unde emisari secreți ai Organizației Palestiniene puteau întâlni emisari secreți ai Israelului ș.a.m.d. Era un loc unde s-au desfășurat operații pe care noi nici nu le bănuim. În privința lui Iliescu, nu mi se pare că el ar avea acea poziție-cheie pe care primul liberalism al lui Ceaușescu i-a asigurat-o la începutul anilor '70. Iliescu e un nou-venit, nu?“

Alert, provocator, șocant de nou față de temele românești curente, interviul a rămas incredibil de proaspăt, după 35 de ani. Câteva din previziunile lui Culianu de atunci, mult prea pesimiste, nu s-au îndeplinit: de pildă, cea potrivit căreia Germania unificată va ieși din programul politic comun occidental. Altele, de pildă pericolul populismului și faptul că în fostele țări-satelit lucrurile merg greu, din lipsa de etică a oamenilor, sunt perfect valabile.

„Matei (Călinescu) spune că Securitatea controlează acum doar părți, nu mai controlează totul“, m-am repliat.

„Are dreptate. Numai că Securitatea creează diversiuni, domină politica naționalistă, domină Vatra Românească, domină mijloacele de comunicare. Și are o putere de influență extraordinară. Ei pot spune mereu: «În fond, noi am făcut-o, și de aceea nu puteți ridica nicio pretenție». Acum îmi dau seama de ce România Mare poate să sprijine aceeași teză ca mine, dar cu concluzii total opuse.“

„De aceea se încearcă reabilitarea «bunei noastre Securități» care ne-a scăpat de Ceaușescu?!“

„Deci acum cineva trebuie să vă scape de Securitate.“

„Ai un scenariu?“

„Nu știu. Vom trăi și vom vedea. S-ar putea ca totuși până la urmă rațiunile de ordin economic să primeze.“

Discuția noastră, înregistrată pe o casetă și jumătate, în seara zilei de 2 decembrie 1990, era mai lungă decât a decis redactorul-șef de atunci al revistei 22, Victor Bârsan, să publice, în aprilie 1991. Partea lăsată deoparte din interviu, apărut, după moartea lui Culianu, în *România liberă*, la 28 iunie 1991, se referă, între altele, la șansele emigrației est-europene. Este interesant de comparat situația de atunci cu cea de azi. Ea poate fi văzută atât ca o confesiune, cât și ca o privire lucidă asupra ospitalității Occidentului. Firește că cea care aduce în discuție tema emigrației privită ca „o hemoragie îngrozitoare“ sunt eu, care îl întreb:

„Câți emigranți mai pot fi primiți în condițiile acestei continue plecări din Est?“

„Singurii care pot fi primiți sunt probabil câteva mii, veniți imediat după revoluție, dar altceva este imposibil. Deși emigrația era sporadică în anii '70, pentru că nimeni nu mai vroia practic să primească nici români, nici alte naționalități din Est. Viața devenise foarte problematică pentru noi, emigranții. Erau noi reguli, noi dificultăți în emigrare. Cu cât cineva ajungea mai târziu, cu atât dificultățile creșteau; dreptul, posibilitatea unei munci. Eu sunt cetățean olandez și am plecat din Olanda într-un moment când aceasta era țara cu proporția cea mai mare de